

УДК 341.1; 341.6

А.І. Андрейків

ORCID: 0009-0007-0595-7062

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ДЕЛІКТУ АГРЕСІЇ:
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І ВІДНОВЛЕННЯ**

*Дослідження присвячене міжнародно-правовій природі делікту агресії як первинного порушення норм *jus cogens*, що породжує систему вторинних деліктів у сфері міжнародного публічного та приватного права. Обґрунтовується, що збройна агресія виступає не лише актом міждержавного протистояння, а комплексним юридичним фактом, який запускає механізми міжнародної відповідальності. Проаналізовано взаємодію доктрини контрзаходів (countermeasures), обмеження суверенного імунітету, а також новітніх фінансово-правових інструментів, спрямованих на трансформацію права на відшкодування у ресурс для відновлення.*

Доведено, що перехід до моделі консолідованого бондового трасту дозволяє вирішити проблему «негайної ліквідності» та забезпечує можливість розпочати процес відновлення (recovery) без очікування формального завершення конфлікту або згоди держави-агресора. Показано, що сучасні компенсаційні механізми трансформуються із класичних інструментів міжнародного публічного права у складні фінансово-правові конструкції, які можуть бути охарактеризовані як securitized reparations. У статті також розглянуто концепцію контрзаходів, правові обмеження щодо активів держави-агресора, а також відповідальність фізичних і юридичних осіб, які сприяють або підбурюють збройну агресію. Зроблено висновок про формування відмінного українського підходу до подолання суверенного імунітету держави-агресора, який ґрунтується на практиці Верховного Суду України та відображає тенденцію до пріоритету права на ефективний судовий захист.

Ключові слова: міжнародний делікт, агресія, *jus cogens*, контрзаходи, суверенний імунітет, репарації, *FSIA*, *ATS*, відшкодування шкоди, *post-conflict recovery*.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-22-30

Постановка проблеми. Збройна агресія проти держави у сучасному міжнародному праві більше не може розглядатися виключно як військовий акт початку бойових дій та запуск норм гуманітарного права. Агресія дає також початок відліку ознак міжнародного делікту найвищого рівня, що порушує імперативні норми *jus cogens* і породжує складну систему правових наслідків. Особливість сучасного етапу полягає у тому, що агресія виступає первинним деліктом, який генерує ланцюг вторинних правопорушень — воєнних злочинів, порушень прав людини, екоциду, а також масових майнових збитків. Комплекс зазначених чинників формує нову реальність, у якій класичні механізми міжнародної відповідальності виявляються недостатніми. Проблема полягає у складності визначення чи навіть базового розуміння єдиної концепції, яка б поєднувала публічно-правову відповідальність держав, приватно-правові вимоги постраждалих осіб, фінансові інструменти реалізації відшкодування та механізми подолання суверенного імунітету країни-порушника міжнародного права.

Мета дослідження передбачає розкриття міжнародно-правової природи делікту агресії як первинного порушення норм *jus cogens*, що породжує систему вторинних деліктів у сфері міжнародного публічного та приватного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній міжнародно-правовій доктрині питання делікту агресії, міжнародної відповідальності держав та правових наслідків збройних конфліктів досліджуються обмеженим колом провідних науковців, які сформувавши концептуальні підходи до розуміння цих явищ. У сфері міжнародного публічного права та відповідальності за агресію вагомий внесок зробив О. Задорожній, М. Буроменський, В. Василенко, Н. Зелінська, С. Андрейченко, Ю. Жданов, Н. Камінська, М. Медведєва, С. Раскалей, В. Репецький, М. Гнатовський та А. Кориневич, які досліджують правову природу гібридної війни та механізми міжнародної відповідальності, розробляють концептуальні підходи до визначення міжнародно-протиправної поведінки держав. Фундаментальні засади відповідальності держав закладені у працях Джеймса Кроуфорда, який систематизував форми міжнародно-протиправних діянь та їх наслідки у межах статей про відповідальність держав (Crawford, 2002; Crawford, 2013). Сучасне розуміння злочину агресії та його місця у системі міжнародного кримінального та публічного права розвивається у працях Клауса Креса, який обґрунтовує його статус як порушення норм *jus cogens* та основу для універсальної відповідальності (Kress, 2017; Kress, 2018). Аналогічні наукові позиції відстоює також Дапо Аканде (Akande Dapo, 2009). Водночас окрему увагу питанням майнових прав у збройних конфліктах приділяли Г. Шварценбергер (Schwarzenberger, 1957), С. Шіл (Schill, 2009) та А. Пелле (Pellet, 2010), які зосереджувались на правовій природі реквізиції, експропріації та репарацій. Інші автори аналізують ризики для цивільної інфраструктури і приватного сектору в умовах гібридних конфліктів, підкреслюючи тенденцію до розмивання меж між *jus in bello* та економічними правами; також акцентують на проблематиці захисту прав людини і статусу окупованих територій (Є. Цибуленко, В. Демиденко, А. Платонова, О. Цугорка, Т. Бикович), конституційно-правових аспектах функціонування держави в умовах воєнного стану (О. Скрипнюк, О. Петруненко, Я. Пилипчук, Р. Джабраїлов і т.д.).

Незважаючи на значний науковий доробок у сфері міжнародної відповідальності та делікту агресії, сучасна динаміка судової практики свідчить про необхідність її подальшого переосмислення. Формування нових підходів до застосування норм міжнародного права, зокрема щодо подолання суверенного імунітету, використання контрзаходів та механізмів відшкодування шкоди, вимагає перегляду усталених доктринальних конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Еволюція міжнародного права у сфері відповідальності за збройні конфлікти демонструє поступовий перехід від фрагментарного регулювання до формування комплексної моделі, в межах якої агресія розглядається як системний міжнародний делікт (Crawford, 2002). Така трансформація відображає тенденцію до розширення сфери міжнародно-правової відповідальності та інтеграції публічно-правових і приватно-правових механізмів захисту. Акт збройної агресії становить первинне міжнародно-протиправне діяння, що порушує норми *jus cogens* та породжує зобов'язання *erga omnes* (Koskenniemi, 2005). Як зазначає Еліав Лібліх, сучасне право *jus ad bellum* перебуває у стані концептуальної напруги, що ускладнює правову оцінку застосування сили у контексті «війн відновлення» (Barcelona Traction, 1962, 1970). У цьому контексті агресія може розглядатися як “super-delict”, що породжує систему похідних правопорушень, включаючи воєнні злочини, порушення прав людини та економічні збитки приватних осіб (Lieblich, 2023). У публічно-правовому вимірі ключове значення має доктрина відповідальності держав, відповідно до якої будь-яке міжнародно-протиправне діяння тягне обов'язок повного відшкодування шкоди (Kress, 2017). Цей підхід закріплений у практиці міжнародних судів, зокрема у справі *Factory at Chorzów* (Draft Articles on Responsibility of States, 2001).

Водночас сучасні конфлікти демонструють обмеженість класичних механізмів репарацій. У відповідь на це формується практика контрзаходів, яка допускає використання активів держави-агресора для забезпечення відшкодування шкоди (*Factory at Chorzów (Germany v. Poland)*, 1928). Ця трансформація безпосередньо пов'язана з еволюцією принципу суверенного імунітету. Традиційно у міжнародному праві домінувала концепція абсолютного імунітету, однак сучасна доктрина, як і судова практика, демонструє перехід до функціонально-обмеженого підходу (Tribe, Zelikow, 2023).

Повномасштабна агресія проти України актуалізувала необхідність перегляду цієї доктрини, зокрема у справах про відшкодування шкоди, завданої життю, здоров'ю та майну фізичних осіб (Андрейків, 2025; Камінська, 2024). Зокрема, Верховний Суд України у справі № 308/9708/19 зазначив, що акти збройної агресії не є реалізацією суверенних функцій держави, а тому не підпадають під захист юрисдикційного імунітету. Суд також підкреслив, що застосування імунітету у таких справах суперечить праву на справедливий судовий розгляд, що є непропорційним обмеженням прав потерпілих (Supreme Court of Ukraine, 2022).

Таким чином формується новий підхід, відповідно до якого грубі порушення норм міжнародного права, зокрема агресія, виключають можливість застосування імунітету держави. У приватно-правовому вимірі делікт агресії породжує масові вимоги щодо відшкодування шкоди. У цьому контексті особливого значення набуває можливість звернення до судів іноземних юрисдикцій, насамперед судів США. Закон США про імунітети іноземних держав (FSIA) встановлює презумпцію імунітету іноземної держави та її майна, однак передбачає винятки, які дозволяють розгляд позовів у певних категоріях справ (Foreign Sovereign Immunities Act, 2017). Хоча американська судова практика демонструє обмеження щодо універсальної цивільної юрисдикції, вона водночас визнає можливість спрямування суверенних активів на відшкодування шкоди через спеціальні законодавчі механізми. Це створює нормативне підґрунтя для сучасних моделей, що передбачають використання заморожених активів держави-агресора як джерела фінансування постконфліктного відновлення. Дана правова система формує складну та, певною мірою, суперечливу модель відповідальності за міжнародні правопорушення, що поєднує обмеження судової юрисдикції з можливістю цільового використання суверенних активів. Закон про імунітет іноземних держав (Foreign Sovereign Immunities Act, 2017) закріплює загальне правило імунітету іноземних держав, водночас передбачаючи винятки, зокрема у випадках, пов'язаних із тероризмом та комерційною діяльністю.

Паралельно, Alien Tort Statute (ATS) історично розглядався як інструмент універсальної цивільної юрисдикції за порушення міжнародного права, однак сучасна практика Верховного суду США істотно обмежила його застосування. У справі *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.* Суд встановив презумпцію проти екстериторіальності, вимагаючи наявності достатнього зв'язку зі Сполученими Штатами ("touch and concern" test) (*Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, 2013). У подальшому, у справі *Jesner v. Arab Bank, PLC*, було виключено можливість притягнення іноземних корпорацій до відповідальності за ATS, що ще більше звузило сферу його застосування (*Jesner v. Arab Bank*, 2018). Водночас у справі *Duveen v. United States District Court (In re Austrian & German Holocaust Litigation)* суд підкреслив необхідність утримання від судового втручання у питання, що мають значний зовнішньополітичний вимір, надаючи перевагу міжнародним компенсаційним механізмам (*Duveen v. U.S. District Court*, 2001).

Разом з тим, у справі *Bank Markazi v. Peterson* Верховний суд США підтвердив можливість спрямування заморожених суверенних активів іноземної держави. У даному

рішенні було підтверджено можливість використання заморожених активів іноземної держави для задоволення вимог потерпілих сімей військових та цивільних. Суд визнав, що Конгрес має повноваження встановлювати спеціальні правові режими, які обмежують дію суверенного імунітету, що фактично відкриває можливість для спрямування державних активів на цілі відшкодування шкоди на задоволення вимог потерпілих на підставі спеціального законодавства, що фактично обмежує дію суверенного імунітету (*Bank Markazi v. Peterson*, 2016). Це рішення має ключове значення для сучасних дискусій щодо використання активів держави-агресорки, оскільки демонструє, що навіть у межах обмежувального підходу до юрисдикції судів, американське право визнає можливість реалізації компенсаційних механізмів через фінансово-правові інструменти.

Отже, практика застосування FSIA свідчить, що ключовими перешкодами є не стільки доведення шкоди, скільки подолання імунітету та доступ до активів, придатних для виконання судових рішень. У цьому контексті показові справи, пов'язані з відшкодуванням шкоди жертвам масових міжнародних злочинів, зокрема у справі *Duveen v. U.S. District Court* суд підтвердив пріоритет дипломатичних механізмів над судовими у врегулюванні масових компенсаційних вимог, тоді як у справі *Bank Markazi v. Peterson*. Верховний Суд США визнав можливість законодавчого втручання для забезпечення виконання судових рішень за рахунок активів іноземної держави (*Duveen v. U.S. District Court* 2001; *Bank Markazi v. Peterson*, 2016).

Такі прецеденти демонструють, що система США дозволяє поєднання судових, законодавчих та дипломатичних інструментів для досягнення ефективного відшкодування шкоди. Паралельно міжнародне право переходить від класичної концепції репарацій до ширшої концепції відновлення (*recovery*), яка передбачає інтеграцію фінансових механізмів. Як свідчать сучасні дослідження, ефективність відновлення залежить не лише від обсягу фінансування, але й від інституційної архітектури та механізмів його реалізації (Barakat, Zysk, 2009)

У цьому контексті важливим є створення Реєстру збитків для України Радою Європи, який формує доказову базу для майбутніх компенсаційних механізмів (Council of Europe, *Register of Damage Caused by the Aggression*, 2023). Таким чином, сучасне міжнародне право формує нову модель відповідальності, яка поєднує публічно-правові та приватно-правові механізми, обмеження імунітету та фінансові інструменти відновлення, що свідчить про системну трансформацію міжнародного правопорядку.

Подальший розвиток зазначеної моделі потребує більш глибокого осмислення міжнародно-правової природи делікту агресії як первинного порушення норм *jus cogens*, що не лише тягне класичні наслідки у вигляді відповідальності держави, але й формує багаторівневу систему вторинних деліктів (Crawford, 2013). До таких належать воєнні злочини, масові порушення прав людини, знищення цивільної інфраструктури, а також завдання шкоди економічним інтересам приватних осіб та інвесторів. У цьому сенсі агресія виступає не ізольованим правопорушенням, а комплексним юридичним фактом, який трансформує весь правовий режим відповідальності. Такий підхід дозволяє перейти від лінійної моделі відповідальності до системної, в якій первинне порушення породжує множинні правові наслідки у різних юрисдикціях і на різних рівнях правового регулювання. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність інтеграції публічно-правових механізмів відповідальності держави із приватно-правовими інструментами захисту прав потерпілих. Особливого значення у цьому контексті набуває взаємодія доктрини контрзаходів (*countermeasures*) та обмеження суверенного імунітету (Kress, 2017).

Якщо контрзаходи забезпечують можливість примусу держави-агресора до виконання міжнародних зобов'язань, то обмеження імунітету відкриває доступ до

судових механізмів захисту прав потерпілих. У цьому контексті особливої уваги заслуговують новітні фінансово-правові інструменти, спрямовані на трансформацію права на відшкодування у ресурс для відновлення. Зокрема, концепція Консолідованого бондового трасту дозволяє вирішити проблему «негайної ліквідності», що традиційно обмежує ефективність репараційних механізмів (European Commission, 2025). Використання цього підходу передбачає випуск фінансових інструментів, забезпечених майбутніми репараційними вимогами або активами держави-агресора.

Таким чином, сучасні компенсаційні механізми трансформуються із класичних інструментів міжнародного публічного права у складні фінансово-правові конструкції, які можуть бути охарактеризовані як *securitized reparations* (Tribe, 2023). Це означає, що право на компенсацію набуває економічного виміру та інтегрується у глобальні фінансові ринки.

Окремого аналізу потребує питання відповідальності фізичних та юридичних осіб, які сприяють або підбурюють збройну агресію. У сучасних умовах така відповідальність реалізується через поєднання санкційних режимів, цивільно-правових позовів та механізмів конфіскації активів (Council of Europe, *Register of Damage for Ukraine*, 2023).

Делікт збройної агресії у сучасному міжнародному праві набуває ознак комплексного правового явища, яке не обмежується порушенням окремого зобов'язання, а виступає первинним порушенням норм *jus cogens*, що породжує багаторівневу систему вторинних деліктів. Така система охоплює як публічно-правові, так і приватно-правові наслідки, зокрема воєнні злочини, порушення прав людини та економічні збитки, завдані фізичним і юридичним особам. Збройна агресія має розглядатися як “super-delict”, що формує цілісну деліктну матрицю міжнародної відповідальності. Це дозволяє відійти від традиційної лінійної моделі відповідальності держав та перейти до системного підходу, що інтегрує різні рівні правового регулювання та механізми захисту прав потерпілих. Взаємодія доктрини контрзаходів та обмеження суверенного імунітету створює нову модель примусу до виконання міжнародних зобов'язань. Контрзаходи забезпечують можливість реагування на порушення імперативних норм, тоді як обмеження імунітету відкриває доступ до судових механізмів захисту. У сукупності це формує правове підґрунтя для ефективного притягнення держави-агресора до відповідальності.

Сучасна практика свідчить про поступову трансформацію принципу суверенного імунітету, зокрема у випадках грубих порушень міжнародного права. Українська судова практика, сформована Верховним Судом, демонструє більш активний підхід до його обмеження, виходячи з пріоритету права на ефективний судовий захист та імперативного характеру норм *jus cogens*. Розвиток приватно-правових механізмів відповідальності, включаючи можливість пред'явлення позовів до держави-агресора та пов'язаних з нею суб'єктів, свідчить про поступовий відхід від виключно державоцентричної моделі міжнародного права. Це розширює коло суб'єктів відповідальності та посилює захист прав потерпілих.

Висновки. Сучасні компенсаційні механізми зазнають суттєвої трансформації, переходячи від класичних репарацій до концепції відновлення (*recovery*). У цьому контексті право на відшкодування набуває фінансово-економічного виміру та може реалізовуватися через інноваційні інструменти, зокрема механізми сек'юритизації (*securitized reparations*). Особливого значення набирає концепція Консолідованого бондового трасту, яка дозволяє вирішити проблему «негайної ліквідності» та забезпечує можливість запуску процесів відновлення без очікування завершення конфлікту або політичного врегулювання. Це свідчить про інтеграцію міжнародного права з фінансовими інструментами глобального ринку.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що сучасне міжнародне право перебуває у стані глибокої трансформації, у межах якої делікт агресії виступає центральним елементом нової парадигми відповідальності. Ця парадигма характеризується поєднанням публічно-правових і приватно-правових механізмів, обмеженням суверенного імунітету, використанням фінансових інструментів відшкодування та орієнтацією на відновлення як ключову мету.

Бібліографічний список

- Андрейків, А., 2025 Міжнародно-правове регулювання відшкодування шкоди за злочини агресії в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду. *Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. № 3 (76), С. 31–37. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.76.20516>
- Камінська, Н.В., 2024. Міжнародно-правовий режим контрзаходів у формі передачі Україні російських активів: теоретичні й практичні аспекти. *Право України*. №3. С. 9–20. <https://doi.org/10.33498/louu-2024-03>
- Akande Dapo, 2009. The Crime of Aggression and the Jurisdiction of the International Criminal Court, 58 Int'l & Comp. L.Q. 1. [online]. Available at: <<https://www.law.ox.ac.uk/people/dapo-akande>>
- Bank Markazi v. Peterson, 2016. 578 U.S. 212 [online]. Available at: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/578/14-770/>>
- Barakat S., Zyck S.A. The Evolution of Post-conflict Recovery. *Third World Quarterly*. 2009. Vol. 30. P. 1069–1086. <https://doi.org/10.1080/01436590903037333>
- Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), 1962, 1970, Judgment, I.C.J. Reports, p. 3. [online]. Available at: <<https://www.icj-cij.org/case/50>>
- Council of Europe, 2023. Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. CM/Res(2023)3 [online]. Available at: <[https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680acc3f9%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}>](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680acc3f9%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}>)>
- Council of Europe, 2023. Register of Damage for Ukraine: Legal Framework and Institutional Design [online]. Available at: <[https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680ab2595%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}>](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680ab2595%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}>)>
- Crawford, J., 2002. The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries. Cambridge: Cambridge University Press. [online]. Available at <<https://assets.cambridge.org/97805218/13532/sample/9780521813532ws.pdf>>
- Crawford, J., 2013. State Responsibility. Oxford: Oxford University Press. 906 p.
- Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, 2001 [online]. Available at <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>
- Duven v. U.S. District Court, 250 F.3d 156 In re Austrian & German Holocaust Litig.), 250 F.3d 156 (2d Cir. 2001) [online]. Available at: <<https://2009-2017.state.gov/documents/organization/38766.pdf>> 2d Cir. 2001) >
- European Commission, 2025. *ERA Loans and Russian Sovereign Assets*. [online]. Available at: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2903>
- Factory at Chorzów (Germany v. Poland), 1928, Judgment, PCIJ Series A, № 17. [online]. Available at: <<https://jusmundi.com/en/document/decision/en-factory-at-chorzow-merits-judgment-thursday-13th-september-1928>>
- Jesner v. Arab Bank, 2018. PLC, 584 U.S. 241 [online]. Available at

- <https://www.supremecourt.gov/opinions/17pdf/16-499_1a7d.pdf>
Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., 2013. 569 U.S. 108 [online]. Available at <<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep569/usrep569108/usrep569108.pdf>>
Koskenniemi, M., 2005. *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
Kress, C., 2017. *The Crime of Aggression and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
Kress, C., 2018. On the Activation of ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression, *Journal of International Criminal Justice*, 2018, vol. 16(1), pp. 1-17. [online]. Available at <<https://www.legal-tools.org/doc/038a3c/>>
Lieblich, E., 2023. Wars of Recovery. *European Journal of International Law*. Vol. 34. P. 349–374. [online]. Available at SSRN: <<https://ssrn.com/abstract=4510040>>
Pellet, Alain, 2010. *The Law of International Responsibility (Crawford et al. eds.)*. [online]. Available at <<https://academic.oup.com/oxford-law-pro/book/56258>>
Schill Stephan W., 2009. *The Multilateralization of International Investment Law*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511605451>
Schwarzenberger, G, 1957. International Law as Applied by International Courts and Tribunals. *British Contributions to International Law, 1915-2015 (Set)*/ Comment by Therese O'Donnell Reader, University of Strathclyde. P. 93–106. https://doi.org/10.1163/9789004386242_006
Supreme Court of Ukraine, Case No. 308/9708/19, Judgment of 14 April 2022 [онлайн]. Доступно: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>>
The Foreign Sovereign Immunities Act (FSIA), 2017. 28 U.S.C. § 1605. Cong. Rsch. Serv., R44947, *The Alien Tort Statute: A Primer* [online]. Available at: <<https://www.congress.gov/crs-product/R44947>>
Tribe L.H., et al., 2023. Russian Assets and Countermeasures in International Law.
Tribe, L.H., Zelikow, P., et al., 2023. The Legal, Practical, and Moral Case for Transferring Russian Sovereign Assets to Ukraine.

References

- Akande Dapo, 2009. The Crime of Aggression and the Jurisdiction of the International Criminal Court, 58 Int'l & Comp. L.Q. 1. [online]. Available at: <<https://www.law.ox.ac.uk/people/dapo-akande>>
Andreikiv, A., 2025 Mizhnarodno-pravove rehuliuвання vidshkoduvannya shkody za zlochyny ahresii v umovakh voiennoho stanu ta pislivoiennoho periodu [International legal regulation of compensation for crimes of aggression in conditions of martial law and the post-war period]. *Naukovi pratsi Kyivskoho aviatsiinoho instytutu. Serii: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo» – Scientific works of the Kyiv Aviation Institute. Series: Legal Bulletin "Air and Space Law"*, 3 (76), pp. 31–37. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.76.20516s>.
Bank Markazi v. Peterson, 2016. 578 U.S. 212 [online]. Available at: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/578/14-770/>
Barakat S., Zyck S.A. The Evolution of Post-conflict Recovery. *Third World Quarterly*. 2009. Vol. 30. P. 1069–1086. <https://doi.org/110.1080/01436590903037333>
Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), 1962, 1970, Judgment, I.C.J. Reports, p. 3. [online]. Available at: <<https://www.icj-cij.org/case/50>>
Council of Europe, 2023. Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine. CM/Res(2023)3 [online]. Available at:

- <[https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680acc3f9%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680acc3f9%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) >
- Council of Europe, 2023. Register of Damage for Ukraine: Legal Framework and Institutional Design [online]. Available at: <[https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680ab2595%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680ab2595%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) >
- Crawford, J., 2002. The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries. Cambridge: Cambridge University Press. [online]. Available at <<https://assets.cambridge.org/97805218/13532/sample/9780521813532ws.pdf>>
- Crawford, J., 2013. State Responsibility. Oxford: Oxford University Press. 906 p.
- Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, 2001 [online]. Available at <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>
- Duveen v. U.S. District Court, 250 F.3d 156 In re Austrian & German Holocaust Litig.), 250 F.3d 156 (2d Cir. 2001) [online]. Available at: <<https://2009-2017.state.gov/documents/organization/38766.pdf>> 2d Cir. 2001) >
- European Commission, 2025. *ERA Loans and Russian Sovereign Assets* [online]. Available at: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2903>
- Factory at Chorzów (Germany v. Poland), 1928, Judgment, PCIJ Series A, № 17. [online]. Available at: <<https://jusmundi.com/en/document/decision/en-factory-at-chorzow-merits-judgment-thursday-13th-september-1928>>
- Jesner v. Arab Bank, 2018. PLC, 584 U.S. 241 [online]. Available at: <https://www.supremecourt.gov/opinions/17pdf/16-499_1a7d.pdf>
- Kaminska, N.V., 2024. Mizhnarodno-pravovyi rezhym kontrzakhodiv u formi peredachi Ukraini rosiiskykh aktyviv: teoretychni y praktychni aspekty [International legal regime of countermeasures in the form of transfer of Ukrainian Russian assets: theoretical and practical aspects]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, №3. P. 9-20. <https://doi.org/10.33498/louu-2024-03>
- Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., 2013. 569 U.S. 108 [online]. Available at: <<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep569/usrep569108/usrep569108.pdf>>
- Koskenniemi, M., 2005. From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kress, C., 2017. The Crime of Aggression and International Law. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kress, C., 2018. On the Activation of ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression, *Journal of International Criminal Justice*, 2018, vol. 16(1), pp. 1-17. [online]. Available at <<https://www.legal-tools.org/doc/038a3c/>>
- Lieblich, E., 2023. Wars of Recovery. *European Journal of International Law*. Vol. 34. P. 349–374. [online]. Available at SSRN: <<https://ssrn.com/abstract=4510040>>
- Pellet, Alain, 2010. The Law of International Responsibility (Crawford et al. eds.). [online]. Available at <<https://academic.oup.com/oxford-law-pro/book/56258>>
- Schill Stephan W., 2009. The Multilateralization of International Investment Law. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511605451>
- Schwarzenberger, G, 1957. International Law as Applied by International Courts and Tribunals. *British Contributions to International Law, 1915-2015 (Set)*/ Comment by Therese O'Donnell Reader, University of Strathclyde. P. 93–106. https://doi.org/10.1163/9789004386242_006

Supreme Court of Ukraine, Case No. 308/9708/19, Judgment of 14 April 2022. [online].
Available at: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>>

The Foreign Sovereign Immunities Act (FSIA), 2017. 28 U.S.C. § 1605. Cong. Rsch. Serv.,
R44947, *The Alien Tort Statute: A Primer*. [online]. Available at:
<<https://www.congress.gov/crs-product/R44947>>

Tribe L.H., et al., 2023. Russian Assets and Countermeasures in International Law.

Tribe, L.H., Zelikow, P., et al., 2023. The Legal, Practical, and Moral Case for Transferring
Russian Sovereign Assets to Ukraine.

Andreikiv A.

**INTERNATIONAL LEGAL CONCEPT OF THE DELICT OF AGGRESSION:
PUBLIC LAW AND PRIVATE LAW DIMENSIONS OF LIABILITY AND
RECOVERY**

The study examines the international legal nature of the delict of aggression as a primary violation of jus cogens norms, giving rise to a system of secondary delicts in both public and private international law. It argues that armed aggression should be conceptualized not merely as an inter-state act but as a complex legal fact that triggers a comprehensive framework of international responsibility, including restitution, compensation, reparations, and institutional recovery.

It analyzed the interaction between the doctrine of countermeasures, the erosion of sovereign immunity, and emerging financial and legal mechanisms aimed at transforming the right to compensation into an effective resource for recovery. It is demonstrated that the transition toward a Consolidated Bond Trust model addresses the problem of immediate liquidity and enables the launch of reconstruction processes without waiting for formal peace settlements or the consent of the aggressor state. The study also further shows that contemporary compensation mechanisms are evolving from traditional instruments of public international law into sophisticated financial structures that may be described as securitized reparations.

Particular attention is devoted to the legal framework governing countermeasures, restrictions on sovereign assets, and the liability of private actors that contribute to or facilitate aggression. The article also examines the conditions of delictual liability for damage caused by armed aggression and the application of the due care standard within the architecture of compensation mechanisms. It concludes that a distinct Ukrainian approach is emerging, grounded in the Supreme Court of Ukraine's case law, which prioritizes access to justice and limits the application of sovereign immunity in cases involving grave violations of international law. This approach contrasts with more cautious Western judicial practice, which, while preserving the general rule of immunity, gradually expands its exceptions in response to serious breaches of international legal obligations.

Keywords: *international delict, aggression, jus cogens, countermeasures, sovereign immunity, reparations, FSIA, ATS, recovery.*

Статтю було подано / The article was submitted	05.04.2026
Статтю було прийнято / The article was accepted	21.04.2026